

LLAGOSTERA SOTA ELS PRIMERS MONTCADA

Organització social i política a mitjan segle XIV

XAVIER SOLDEVILA

Ja és un tòpic afirmar que qualsevol període del passat constitueix alhora un punt d'arribada i un punt de partida dins l'evolució històrica i que, per tant, qualsevol etapa pretèrita té sempre un o altre interès per a l'historiador. En aquest cas el període treballat correspon, a grans trets, a la primera meitat del segle XIV. Un parell de factors justifiquen l'elecció. D'una banda, cap a la meitat d'aquesta etapa es va produir la fi del domini reial sobre Llagostera i el traspàs de la senyoria a la nissaga dels Montcada que, amb algun parèntesi, va ostentar-ne la titularitat fins a l'època moderna. I, d'altra banda, és en aquest període que es comença a disposar d'un gruix voluminós de dades referides a la població i als seus veïns. En efecte, i malgrat la pèrdua de la documentació medieval de la notaria de Llagostera, la possibilitat de consultar, d'una banda, els fons notariais de les notaries veïnes de Caldes de Malavella, Cassà de la Selva i Sant Feliu de Guíxols –dipositats a l'Arxiu Històric de Girona– (cf. Figura 7.1), i, d'altra banda, els fons eclesiàstics de l'Arxiu Diocesà de Girona, permet un repàs sistemàtic a la Llagostera d'ara fa set-cents anys.

1. EL PAISATGE DE LA LLAGOSTERA TRES-CENTISTA: ENTRE EL BOSC I EL CONREU

El primer tret distintiu del paisatge llagosterenc medieval era el contrast entre les zones feréstegues –brugueres, erms, garrigues i, sobretot, boscos– i els espais conreats. Les zones incultes i boscoses es trobaven a les partides més orientals i meridionals del terme. A Panedes el 1319 s'hi esmentaven el bosc del Sallent, el bosc de ses Cases i el *“camí públic que va al bosc”*, i també topònims com Arboredes, Surer de sa Pera, Surell, Garrofar, coll de l'Om, Castanyer o Verneda. La relació entre zones treballades i zones incultes, però, no es va mantenir estable sinó que al llarg dels segles XIII i XIV es va produir un procés sostingut d'artigament de superfícies de bosc i la seva conversió en zones de conreu. Al mateix veïnat de Panedes, els eixarts i els conreus es barrejaven amb els boscos i formaven part habitual del paisatge. Al puig Fossar, per exemple, hi havia *“una coma de terra amb bosc i conreu”*, al coll de Llagostera un *“camp de terra amb bosc”*, una *“terra amb eixart i bosc”* a la Valldemor i dues *“feixes amb bosc”* a ses Fontanelles. I d'eixarts se'n documenten a llocs com la Valldemor, ses Fontanelles, Vinyoles o Garsafreda, entre altres, i alguns de dimensions importants com un *“gran eixart”* que es descobreix a les Costes de Panedes.¹

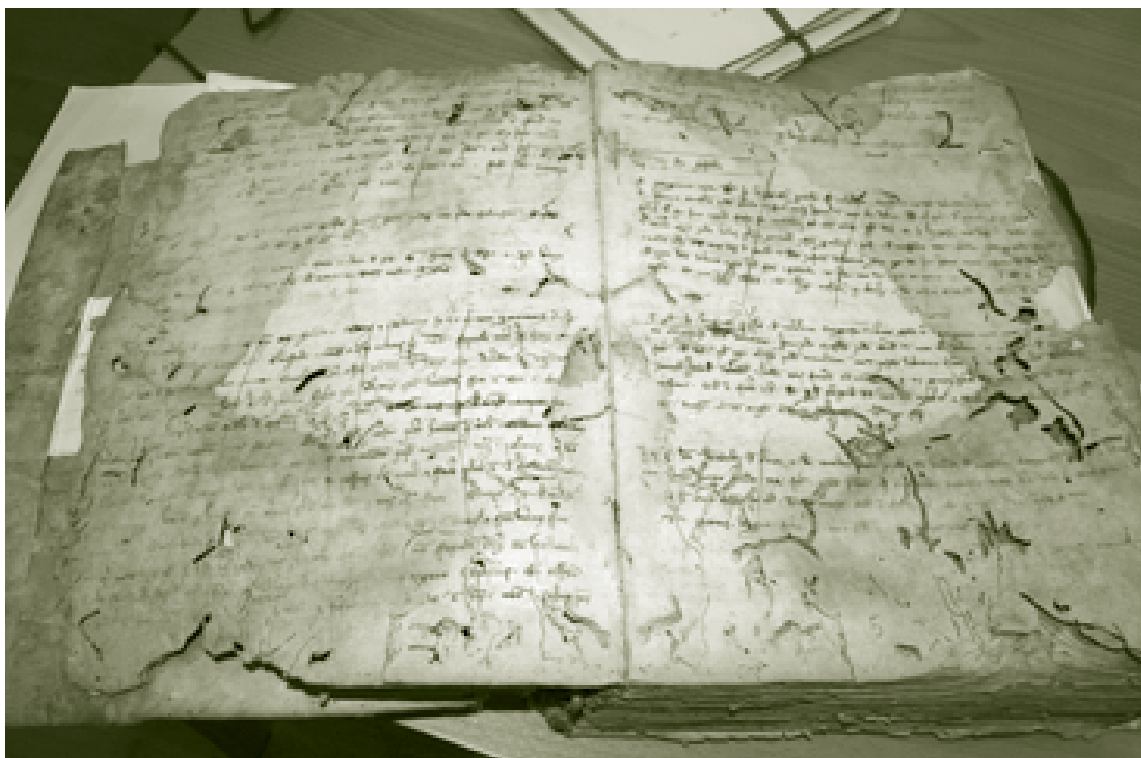

Figura 7.1. Un dels primers llibres de la notaria de Caldes-Llagostera

Pel que fa a les zones cultivades, totes les fonts medievals destaquen, d'entrada, la importància de les terres destinades al conreu extensiu i de secà de cereals per bé que als camps també s'hi conreaven llegums –sobretot faves– i farratges com la melca (cf. Figura 7.2). El 1333, per exemple, un clergue de Llagostera arrendava per set anys part de les collites de forment, ordi, civada i mill, i també de llegums i de melca.² Aquesta varietat de conreus fa pensar en la pràctica d'alguna mena de rotació de conreus que reduiria els períodes de repòs forçat de la terra. Així, els “*blats grossos*”, és a dir, el forment, l'ordi i els llegums se sembrarien a la tardor i es collirien a la primavera, mentre que la sembrada de la melca o el mill –als rostolls o als guarets– es faria a la primavera per ser recollits a la tardor. Un segon element del paisatge agrari era la vinya. El 1256, per exemple, se'n venia una situada a l'indret anomenat, ben evocadorament, Vinyet de Llagostera i el 1319 els habitants de Panedes estaven obligats a portar una part del seu raïm a la tina de l'abat de Sant Feliu de Guíxols que, a més, ells mateixos havien de mantenir.³ I en la proximitat dels masos o dels nuclis de poblament, encara, s'hi desenvolupava una agricultura intensiva de regatge que es manifestava als closos i horts. El 1333, per exemple, un home de Cassà de la Selva era acusat d'haver tallat les cols i els naps d'un veí; i, el mateix any, un altre cassanenc “*de nit i furtivament*” havia entrat a l'hort d'un home d'aquesta població per endur-se'n'hi cols i alls.⁴ I, finalment, dins d'algunes

Figura 7.2. Pallers amb el poble de Llagostera al fons

peces de terra, hi havia arbres com les dues feixes “*amb arbres surers*” que s’identifiquen a Panedes el 1319.⁵

Espais incults i zones conreades eren els dos grans components que definien el paisatge de la Llagostera medieval, però no els únics. Torrents, rieres o punts de relleu, i també vies de comunicacions i recs, els travessaven i clapejaven per totes bandes. A Panedes hi havia una terra “*amb bruguera i penyals*” i una “*sureda amb garanys i torrents*”, i també els torrents de Garsafreda, sa Cuina, la Palma, Saguals, sa Deixesa, Valldemor, la Verneda, Fontanelles o el Llevador i les rieres del Sallent, Vilanova o la Vella.⁶ Pel que fa a les vies de comunicació, hi havia els camins públics com la “*via pública que va a Pi*”, la “*via pública que va cap a l’església de Llagostera*”, la “*via pública que va a l’església de Sant Empèlit*”, la “*via pública que va a Caça*”, totes quatre a Panedes, i els innumbrables viaranys i corriols que menaven a masos i parcel·les aïllats.

Resseguir el paisatge de la Llagostera medieval obliga a plantejar la hipòtesi de l’existència al pla de Llagostera de zones humides més o menys permanents. No és aquesta una qüestió qualsevol perquè una de les etimologies del topònim “Llagostera” és, justament, la que el fa derivar del mot “llac”.⁷ Val a dir que Joan Coromines, referent obligat de tot estudi toponímic, ja fa temps que va refusar aquesta possibilitat al·legant, a més de qüestions lingüístiques,

la inexistència de dades històriques referides als suposats llacs, estanys o aiguamolls.⁸ I, per ara, la documentació medieval sembla donar-li la raó. Així, és cert que hi ha notícies –ni que sigui toponímiques– de l'existència d'aquestes zones humides a les poblacions veïnes. A Caldes de Malavella el 1333 s'hi documenta un indret anomenat s'Estany on, justament, dos veïns es posaven d'acord per obrir i mantenir un torrent de drenatge; i el 1341 es feia donació d'una terra a Sils al lloc dit Aigual que, a més, afrontava amb el torrent de l'Aigual.⁹ En el cas de Caldes de Malavella, fins i tot és possible documentar-hi l'existència d'aigües termals: el 1333 un matrimoni local venia a un fuster veí i a la seva dona “*tota l'aigua de banys i l'aigua calenta*” d'una terra tinguda sota el domini de l'abat de Sant Salvador de Breda.¹⁰ A Llagostera, però, l'única referència és més tardana: l'existència del veïnat d'Estany a l'època moderna. Així, encara cal repetir que, per ara, la interpretació de Joan Coromines és la més versemblant.

2. LA XARXA DE POBLAMENT: MASOS, VEÏNATS I EL PUIG DEL CASTELL

Igual que a altres zones del bisbat de Girona, la trama del poblament estava en part constituïda per habitatges més o menys aïllats anomenats masos. A finals del segle XIII i, sobretot, a principis del segle XIV la informació sobre els masos és abundant. D'entrada, en coneixem els noms de bastants. Alguns de localització imprecisa com els masos Jabert, Martí, Pellicer, Benjamí, Mestre, Revell, Aturagall, de Pedres, Frigola, Deuslomdè i Benet.¹¹ I altres més fàcils de situar com els masos Llorenç, Sabet, Bofill, Font, Cornellà, Saguals, de Nicolau Puig, Jaume, Feliu, Viader, Martí i Sagrera, tots ells situats a Panedes; també els masos Riba, Joan, Reixach, Collell, Carp, Morató, de Guillem Vinyes, Dalmau, Alegret, Ribot, Pujol i Boscà, possiblement ubicats també a Panedes.¹²

El centre d'aquests masos el constituïa, és clar, l'habitatge o capmàs. És difícil fer-se una idea de la seva morfologia però està clar que les cases estaven envoltades de closos, quintanes, horts i farraginars. Més enllà, cada mas disposava d'un seguit de possessions disperses i que incloïen, sobretot, terres de cereals però també horts i closos, vinyes i superfícies incultes o boscoses, com a mínim a les zones més orientals del terme. El mas Font, per exemple, disposava d'una “*gran possessió de terra i bosc*” a la costa de Borràs, de dues feixes boscoses a ses Fontanelles, d'una “*plana de terra amb bosc*”, d'una altra “*gran possessió amb bosc*” a la Deixesa, d'una sureda a la Deixesa així com d'una “*terra amb bruguer i penyals*” a la Fontllonga.¹³

A mig camí entre els nuclis de poblament concentrat i els masos dispersos existien els veïnats. Els veïnats de la Llagostera medieval eren les partides on s'ubicaven uns masos més o menys propers. De veïnats, també se'n documenten una bona colla. El més ben definit i amb una personalitat més clara era, sense cap mena de dubte, el de Panedes, esmentat ja, si més no com a territori, el 919.¹⁴ La presència de poblament a la zona de Panedes és datable ja a l'antiguitat i la seva vinculació –a través de la senyoria de l'abat guixolenc– amb la vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols el diferenciava de la resta del terme de Llagostera.¹⁵ I, està clar,

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 1152.

Figura 7.3. L'església sufragània de Sant Ampèlit de Panedes

l'església de Sant Ampèlit era el testimoni més eloqüent d'aquesta realitat (cf. Figura 7.3). Un altre dels veïnats documentats des d'abans del segle XIV és el del Vilar, topònim d'altra banda evocador de la seva antiguitat.¹⁶ Així, un document de mitjans del segle XII es refereix clarament als "*homes de Panedes i del Vilar*" i, a més, el 1340 la nissaga noble dels Llagostera hi disposaven d'una residència on tres dècades més tard el bisbe de Girona autoritzava de fer-hi missa amb un altar portàtil.¹⁷ De veïnats, però, n'hi havia d'altres: Arenys, Palol, Lloreda, Montagut, Mata, Serra, Cantallops, Esclet, Ganix, Sureda i Pi.¹⁸ I resta, finalment, el nucli de poblament concentrat del "*puig del castell de Llagostera*", origen, està clar, de l'actual nucli urbà de la població. Habitat ja des de l'antiguitat¹⁹ i urbanísticament crescut al voltant del castell senyorial –tal com el seu nom medieval evidència– era el centre de l'administració senyorial i parroquial i el punt des d'on, econòmicament, s'articulava la resta del terme. Malauradament, però, la manca de la documentació notarial llagosterenca fa que, fins a finals del segle XIV,²⁰ tan sols disposem d'algunes referències esparses sobre la seva configuració física. Cal suposar –perquè així es documenta a les poblacions veïnes de Caldes de Malavella i Cassà de la Selva– que els habitatges –designats amb el nom d'alberg i casa– disposessin d'un pis, anomenat soler, i que a les parets s'hi obrissin finestres i obertures que en facilitaven la il·luminació i la ventilació. Alguns disposaven de porxos sobre

la via pública i molts també tenien annexos com horts, cortals i espais d'ús agrari; on, en ocasions, fins i tot hi havia arbres. Pel que fa als elements constructius dels habitatges, poca cosa sabem més enllà de l'ús de pedres i calç per a les estructures, de bigues i cabirons de fusta i de teules per a les teulades. El 1358, per exemple, el bisbe de Girona ordenava una investigació sobre la pedrera que els veïns de Llagostera havien obert –segons ell– a unes possessions eclesiàstiques.²¹

I al costat dels habitatges també existien les edificacions singulars, bàsicament les esglésies i –no a tot arreu– els castells que simbolitzaven la jerarquia de la societat medieval i que destacaven enmig dels altres elements urbanístics. És, emblemàticament, el cas de la mateixa Llagostera on, situats al punt més alt del turó del mateix nom, església i castell semblaven disputar-se l'espai. Una notícia del 1357 informa que, en algun moment anterior, Ot de Montcada –antic senyor de la població i mort el 1341– havia bastit un habitatge –segurament ampliant el castell original– al damunt del mateix temple de manera que privava els clergues de la parròquia de realitzar les absoltes al cementiri annex a l'església. La resposta del bisbe de Girona era demanar-ne l'enderrocament sota pena d'excomunió.²² El conflicte, però, devia venir de temps enrere perquè sembla que ja el mateix Ot de Montcada al seu testament havia previst aquest enderroc. Ignorem com va acabar el contenciós perquè el 1360 el bisbe, invocant el testament del noble, encara exigia la demolició de l'obra.²³

3. UN MÓN FEUDAL

Si l'any 1241, amb la concessió de la carta de franqueses marca una fita en la història de la Llagostera medieval, és també ben sabut que l'any 1324 defineix un altre punt d'inflexió en aquesta història. Va ser aleshores que el rei Jaume II va lliurar al noble Ot de Montcada tots els seus drets a Llagostera i Caldes de Malavella, de manera que els veïns d'aquestes dues poblacions passaven a dependre d'una de les cases nobiliàries més puixants de la corona d'Aragó.

La donació del 1324, però, tampoc no va ser ni fet aïllat ni fortuït. Durant el regnat d'Alfons el Franc (1285-1291) les necessitats financeres de la corona varen obligar el monarca a vendre "*la força o lloc de Llagostera*" al noble Dalmau III de Rocabertí per la quantitat de 55.000 sous.²⁴ El 1289 a la cort general de Montsó la venda va ser declarada nul·la, però el 1301 el noble i el rei Jaume II varen arribar a un acord. D'una banda, el preu es reduïa a 30.000 sous; i, d'altra banda, es concedia de manera vitalícia a Dalmau de Rocabertí "*la força de Llagostera amb masos, bordes, homes, dones i rèdits*" de manera que, en morir el noble, el rei o els seus descendents cancel·larien el deute i recuperarien els drets sobre Llagostera.²⁵ Durant aquests anys es documenten tres redempcions –o alliberaments de servitud– d'homes de Llagostera dels anys 1290 i 1302 atorgades pels batlles dels Rocabertí, anomenats Arnau Menestral, Pere d'Agullana i Pere Codina respectivament: la primera a favor de Pere Aulina per 30 sous, la segona a favor de Bernat Vives per 80 sous i la darrera a favor d'Arnau, fill de Pere Fabrech, del veïnat de Sureda, per 20 sous.²⁶ El pacte del 1301, però, no

va ser respectat pels monarques perquè el 1314 –és a dir, catorze anys després de la mort de Dalmau de Rocabertí– els 30.000 sous no s’havien tornat i el mateix Jaume II concedia a Guerau de Rocabertí –fill no primogènit de Dalmau–, també de forma vitalícia, “*la jurisdicció civil i criminal*” del lloc de Llagostera.²⁷ El seu domini va durar fins a principis del 1324 quan el rei Jaume II comunicava als veïns de Llagostera que Guerau de Rocabertí havia mort a Sardènia –dirigint el setge de la vila d’Eslésies– i que, per tant, des d’aleshores tots els rèdits del lloc serien entregats al batlle reial.²⁸

El retorn de Llagostera al patrimoni reial va durar ben poc. De fet, amb prou feines uns quants dies perquè des de Barcelona a finals de març del 1324 el monarca va entregar a Ot de Montcada “*el castell i lloc nostre de Llagostera, situat al bisbat de Girona, amb els seus termes i pertinences*”.²⁹ La benvolença del rei Jaume II amb el casal dels Montcada pel que fa a Llagostera no es va limitar a la donació del març del 1324 sinó que pocs mesos després “*com a gràcia i favor al noble Ot de Montcada i volent afavorir al castell de Llagostera i als seus veïns*” va concedir a aquests el dret de celebrar una fira de quinze dies que havia de començar vuit dies abans de Sant Jaume i a favor de la qual el monarca atorgava tots els guiatges de costum.³⁰

Els membres de la casa de Montcada –immersos en la gran política de la casa reial d’Aragó– varen actuar sempre com a senyors absentistes. Primer va ser Ot de Montcada, el germà de la reina Elisenda i receptor de la donació del seu cunyat Jaume II, i, a partir del 1341, el seu fill Pere. La documentació és prou eloqüent per identificar els eixos bàsics dels drets senyorials dels Montcada, arrendats sistemàticament a qui millor els pagués. D’entrada, i sobretot, els membres de la casa de Montcada eren senyors jurisdiccionals del terme del castell de Llagostera els límits del qual quedaven minuciosament detallats en la donació del 1324.³¹ Això significava, a grans trets, que eren els dipositaris de l’antiga autoritat pública –d’arrels carolíngies o encara més llunyanes– i que, per tant, era a ells a qui corresponia organitzar els aspectes bàsics de la societat llagosterenca. La seva autoritat s’exercia especialment sobre tres qüestions: la promulgació de lleis i normes, l’administració de justícia i la defensa. De la justícia se n’ocupava la “*cort*” o tribunal senyorial de l’actuació de la qual en tenim alguns exemples: el 1331 un home de Cassà de la Selva estava retingut al castell de Llagostera perquè un ciutadà de Girona l’havia denunciat per morós, i el 1332 prohibia a un home que sortís “*amb els seus peus o els d’un altre del terme del castell de Llagostera*”.³² Més enllà dels drets jurisdiccionals, els Montcada disposaven encara d’un ampli ventall de drets feudals. Així, gaudien de drets sobre múltiples immobles, habitatges i, sobretot, peces de conreu, pels quals els seus tinentes –d’acord amb els principis del règim emfitèutic– havien de satisfer un seguit de censos. El 1341, per exemple, el dot d’una dona, originària de Santa Seclina però casada a Llagostera, incloïa una feixa, dita Feixades, al pla de Benaula que era tinguda sota el domini del Pere de Montcada.³³ Les possessions que els veïns de Llagostera tenien a les parròquies veïnes, és clar, també podien estar sotmeses al domini dels Montcada com era el cas d’un camp amb arbres a Santa Seclina que el 1341 Bernat Vives, la seva dona i la seva mare, ambdues anomenades Berenguera, venien per 135 sous i salvant novament el dret de Pere de Montcada a rebre la tasca i el delme; o d’un quadró a la Coma Grossa de Caldes de

Malavella venut el 1343 per 100 sous per Pere Martí i Francesca, sa muller, a Pere Carrera, a la seva dona i a la seva mare, totes dues anomenades Ermessenda, i també sota el dret de Pere de Montcada.³⁴

Malgrat tots els seus drets, els Montcada no eren els únics senyors de Llagostera. Ni molt menys. D'una banda, durant els llargs anys de domini comtal i reial, els monarques catalans havien anat fent donacions puntuals dels seus drets a Llagostera a diferents senyors, especialment eclesiàstics. I, d'altra banda, la senyoria dels sobirans devia coexistir amb la de senyors de menys volada –bàsicament laics– l'origen dels quals es confon amb els de la mateixa població i que, qui sap si devien la posició a la seva participació en els desordres del segle XII.

Dels senyors eclesiàstics, els més ben coneguts són els abats de Sant Feliu de Guíxols, que gaudien d'un bloc compacte de possessions a Panedes. El cenobi guixolenc disposava de drets i possessions als límits entre Llagostera i la vall d'Aro ja als segles X i XI. Així, el 1014 els comtes Ramon Borrell i Ermessenda donaven al monestir de Sant Feliu de Guíxols *“l'alou que anomenen Hispanitat –és a dir, antigament tingut segons els dret dels “hispanos”–, que és al dit comtat –de Girona–, dins dels termes de la vall d'Aro o de Llagostera, i a Romanyà, i als Torns, o a Solius, i a Fanals, i a Calonge, i a Panedes”* i l'alou era cedit *“amb cases, casals, horts, hortals, arbres fructífers i infructífers, terres, vinyes, boscos i garrigues, molins, conreus i erms, pedres i fonts, arbres de glans grans i petits, prats, pastures, aigües”*.³⁵ I, encara, el 1057 el comte Ramon Berenguer I i la comtessa Almodis asseguraven els límits de l'alou de Llagostera propietat també del monestir de Sant Feliu de Guíxols.³⁶

Un segon senyor eclesiàstic que semblava tenir un lloc preeminent sobre molts llagosterencs era l'església de Sant Feliu de Girona, específicament la seva pabordia de Tordera. A finals del segle XII ja disposava de masos a Llagostera. Beneficiada, potser, no tant per la monarquia com pel llinatge cavalleresc dels Llagostera, des de mitjans del segle XIII disposava de varis masos i de les corresponents persones pròpies, és a dir, sotmeses a la servitud personal. Ja el 1269 Bernat Martí, del veïnat de Lloreda, s'asservia a favor de Sant Feliu en casar-se amb una dona del mas Martí i era Guillem Mestre, el batlle de la institució, qui rebia el sotmetiment.³⁷

Molts d'aquests asserviments explicitaven que es produïen al moment d'entrar en possessió d'un mas o de casar-se amb algú que ja hi vivia i que, per tant, podia ser-ne l'hereu. El 1315 ho feien Arnau Caner i la seva esposa, tots dos de Llagostera i invocant la seva condició lliure gràcies al privilegi de Jaume I, en convertir-se en possessors de la borda –o mas petit– que havia estat de Pere Esteve; el 1324 Brunissenda, filla de Pere Joan, del veïnat de Pi, i casada amb Pere Creixell, del veïnat de Ganix, s'asservia per raó del mas on s'havia casat; i el 1331 era un home de Caldes de Malavella, prèviament redimit pel paborde de Novembre de la seu de Girona, que, en casar-se al mas Revell, s'asservia a favor de l'Almoina.³⁸ La sagristia de la Seu gironina també es comptava entre els senyors eclesiàstics del lloc: ja el 1240 va ser necessari un arbitratge per aclarir quines eren les mesures amb què aquesta institució havia de rebre les seves rendes; i el 1323 Bernat Esteve, de la parròquia de Llagostera, junt amb la seva esposa i la filla d'aquesta i del seu primer marit, venien per 52 sous a un home

AVLLA. Fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 1167

Figura 7.4. **La Torre de Sant Llorenç podria ser la casa pairal dels Salelles, que a finals del segle XIV haurien emparentat amb els Llagostera**

de Caldes de Malavella un camp al costat del camí públic de Llagostera sota el domini del sagristà de la seu de Girona.³⁹

Igualment era present a Llagostera l'abat del monestir empordanès de Vilabertran –beneficiat amb diverses donacions a la Selva durant el segle XII⁴⁰ el qual el 1250 redimia Berenguer Benjamí, home propi seu, de Llagostera, per 70 sous.⁴¹ Tot i que la base del domini a les terres gironines del priorat barceloní de Santa Anna era la vila de Palafrugell, aquell sembla que s'estenia fins la plana de la Selva. Els drets del priorat incloïen el sotmetiment servil de famílies de la població, tal com posen de manifest les redempcions atorgades els anys 1347 i 1348 per l'administrador de la senyoria a favor de Berenguer Buada, de Llagostera, i de Brunissenda, filla d'Arnau Buada, del mateix lloc, per 100 sous i per l'acostumada quantitat

de 2 sous i 8 diners respectivament.⁴² De fet, un veí de Llagostera, actuava el 1346 com a batlle del prior de Santa Anna, en nom del qual rebia seguretats d'un veí de Santa Seclina per un camp tingut sota el domini del priorat.⁴³ I, en darrer lloc, el monestir benedictí de Sant Salvador de Breda –la presència del qual a Llagostera es remuntava al segle XII– seguia disposant d'alguns drets a la zona, com posa de manifest que el 1311 es fes confirmar per Jaume II la donació que el rei Alfons el Cast havia fet al seu favor.⁴⁴

D'entre els senyors laics, en destaquen clarament els membres del llinatge cavalleresc dels Llagostera (cf. Figura 7.4). Els seus orígens, per ara, no poden resseguir-se més enllà de finals del segle XII quan el 1172 un cert Bernat de Llagostera tenia drets sobre un mas a Cassà de la Selva.⁴⁵ No és fins a principis del segle XIII que s'identifiquen membres de la nissaga ocupant càrrecs eclesiàstics d'importància mitjana a les principals esglésies de Girona. L'any 1211 Pere de Llagostera era esmentat com a sagristà segon de la Seu; i el 1220 Berenguer de Llagostera com a canonge de l'església de Sant Feliu.⁴⁶ A partir de 1270 comença a aparèixer a la documentació Arnau de Llagostera, també canonge de Sant Feliu però clarament lligat a la població. Així, el 1272 redactava una escriptura atorgada per Agnès de Vilar, de Llagostera, i el seu fill Pere; i, quatre anys més tard, ja actuava com a notari de Llagostera.⁴⁷ A partir del 1324, les relacions d'aquesta família i la casa de Montcada no devien ser gens problemàtiques perquè el cavaller Ferrer de Llagostera va actuar durant les dècades de 1330 i 1340 com a procurador dels Montcada a Caldes de Malavella i a Llagostera. Una darrera imatge de la puixança del llinatge ens la dóna el testament del mateix Ferrer de Llagostera de l'any 1348. No només hi esmentava tres filles monges –dues a Sant Pere de les Puel·les de Barcelona i l'altra a Vallbona de les Monges, tots cenobis de prestigi– sinó que llegava 3.000 sous a un dels seus fills.⁴⁸

4. ELS CONFLICTES

És cosa coneguda que la història medieval no es podria entendre sense les lluites que enfrontaven els senyors feudals entre ells. Les terres gironines no eren una excepció i des de ben aviat els Montcada varen enfrontar-se, d'una banda, amb la seu de Girona; i, d'altra banda, amb l'abat del monestir de Ripoll, per la jurisdicció sobre els habitants de Lloret i Tossa respectivament.⁴⁹ El conflicte –originat per la pretensió dels Montcada que les dues poblacions litorals pertanyien a la seva jurisdicció de Caldes de Malavella– no podia deixar d'afectar els veïns de Llagostera. Així, a principis del 1328 el bisbe de Girona denunciava que els oficials d'Ot de Montcada de Cassà de la Selva i Llagostera desafiaven la jurisdicció eclesiàstica a Lloret alçant forques i pretenent tenir el dret exclusiu sobre la notaria; poques setmanes després, el mateix prelat excomunicava Ot de Montcada invocant les agressions als drets de l'església a Lloret.⁵⁰ El 1334, en canvi, era Ferrer de Llagostera, actuant sempre com a procurador dels Montcada, que denunciava els atemptats del canonge gironí Guillem de Cornellà contra els suposats drets dels Montcada a Lloret.⁵¹ Els Montcada aviat varen buscar el suport de poders superiors: el 1335 l'arquebisbe de Tarragona demanava al bisbe

de Girona que no actués contra Ot de Montcada per l'afer de la jurisdicció de Lloret i el 1339 el rei Pere el Cerimoniós confirmava els drets del magnat.⁵²

Les lluites entre senyors, però, no eren els únics conflictes de la societat llagosterenca a l'edat mitjana. També es documenten lluites antisenyoriales. D'entrada, alguns testimonis evidencien les dificultats que podia representar la satisfacció dels drets feudals. El 1292, per exemple, Pere Pellicer, de Llagostera, i les seves dues germanes, Ermessenda i Alamanda, renunciaven al mas Pellicer per causa dels "*censos excessius*" amb què els aclaparava el senyor del mas, l'església gironina de Sant Feliu.⁵³ L'existència de tensions entre els senyors de Llagostera i els seus sotmesos, doncs, no ens ha de sorprendre. El 1342, per exemple, un home de Caulers es negava a asservir-se a favor d'Huguet de Rials, clergue establert a l'altar de Santa Maria de Llagostera, tal com li exigia Guillem Sagrera, clergue de Llagostera i procurador d'Huguet de Rials, perquè l'home de Caulers, en casar-se, havia entrat a viure al mas Vilarzell, de Caldes de Malavella, tingut sota la senyoria de l'altar. La intervenció de la cúria, però, va obligar l'home a asservir-se.⁵⁴ L'exemple més contundent d'oposició al poder senyorial, però, prové d'un veí de Cassà de la Selva que el 1332 era empresonat –i posteriorment alliberat– perquè "*va trencar les forques i el costell posats al lloc de Cassà per ordre del noble senyor Ot de Montcada*" a més d'agredir el seu procurador que no era altre que Ferrer de Llagostera.⁵⁵

Amb tot, no sempre la contestació individual als drets feudals –o, més específicament, a un o altre dret feudal en particular– prenia formes contundents. El recurs als tribunals també està documentat i, a més, amb resultats no sempre favorables a la noblesa. Així, el 1330 Ot de Montcada renunciava a continuar endavant amb un plet que l'enfrontava amb Guillem Vengut, de Llagostera, pel lluïisme –és a dir, el dret que rebia el senyor quan un immoble era venut– d'un camp, dit Camp de Calç, al pla de Llagostera.⁵⁶ I també es documenten iniciatives col·lectives que, a través de demandes judicials o queixes al monarca, tenien per objectiu no subvertir el règim feudal en la seva totalitat sinó reformar-ne aspectes puntuals a fi de fer-lo més suportable. Així, està demostrat que el 1321 "*la universitat dels homes de Llagostera*" va fer saber al rei Jaume II que alguns veïns de la població que estaven sotmesos a senyors diferents de Guerau de Rocabertí –aleshores senyor jurisdiccional del lloc– es negaven a pagar a aquest darrer "*cenos, quèsties, remences i altres drets*". La resposta del monarca –absolutament ambigua– sembla que va ser limitar-se a demanar que cadascun pagués allò que era acostumat.⁵⁷ I, encara, sabem que el 1328 un home de la vall d'Aro i Ramon de Serra, de Panedes, com a procuradors dels homes sotmesos al monestir de Sant Feliu de Guíxols, varen presentar davant del bisbe de Girona una demanda –de resultat incert– contra l'abat del monestir guixolenc per unes –malauradament també desconegudes– exaccions.⁵⁸

Perquè seria, sobretot, al voltant de pràctiques quotidianes com l'ocultació dels productes sotmesos a gravàmens feudals o, directament, el frau en la satisfacció dels drets nobiliaris, on caldria buscar bona part de la conflictivitat social en les primeres dècades del segle XIV. Pràctiques com aquesta són difícils de documentar perquè aquells que les duïen a terme eren els primers interessats a mantenir el secret i la discreció. De tant en tant, però,

s'entrelluquen testimonis significatius com quan el 1317 Arnau Seguer, de Llagostera, es comprometia a no batre els esplets d'un camp, dit de la Fontanella, que tenia sota el domini de l'església de Sant Feliu de Girona, si no era en presència del batlle d'aquesta institució eclesiàstica.⁵⁹

5. LA COMUNITAT: PARRÒQUIA I UNIVERSITAT

El fet que la queixa, acabada d'esmentar, del 1321 contra les pretensions dels Rocabertí fos presentada per *"la universitat dels homes de Llagostera"*, evidencia l'existència d'una institució més o menys organitzada que representava els veïns de Llagostera. Un altre exemple no només de l'existència sinó de la potència d'aquesta organització veïnal ens el proporciona una carta del 1322 en què Ferrer de Lillet, batlle general de Catalunya, informava que *"l'exèrcit del homes de Llagostera"* –i invocant la carta de franqueses de Jaume I del 1241– havia atacat els de Tossa arran del conflicte sorgit per l'explotació dels boscos tossencs. La notícia –borrosa i de lectura difícil– sembla, però, que garantia a *"Pere de Fonelleres, del terme i lloc de Llagostera, i com a procurador de la universitat dels homes de dit lloc"* el dret de continuar amb l'explotació forestal. És veritat que tot plegat no és massa cosa. Així, ignorem quants "procuradors" hi havia, si eren càrrecs permanents i, sobretot, quina era la seva relació amb el poder senyorial perquè difícilment els veïns haguessin organitzat un "exèrcit" sense el seu vistiplau. En qualsevol cas, però, del que no hi ha dubte és de l'existència ja a principis del segle XIV d'una primera organització veïnal, precursora, és clar, del règim municipal posterior.

Igual que a altres poblacions del pla de la Selva, és molt possible que una de les funcions d'aquesta universitat fos la gestió de l'obra parroquial, és a dir, la institució encarregada de gestionar la construcció i el manteniment del temple parroquial, i que, malgrat no documentar-se fins el 1317, devia tenir orígens anteriors.⁶⁰ El temple de Sant Feliu de Llagostera i la parròquia llagosterenca s'esmentaven ja als segles X i XI respectivament. I al segle XIV l'estructura eclesiàstica de la població estava perfectament definida. Així, al costat de l'església de Sant Feliu hi havia la capella de Sant Ampèlit de Panedes i la capella de Sant Llorenç (cf. Figura 7.5), totes tres dotades dels corresponents servidors, altars i beneficis eclesiàstics. El 1329, per exemple, el claver del temple parroquial era autoritzat a absentar-se'n per causa dels seus estudis; el 1348 en el seu testament el cavaller Ferrer de Llagostera feia donació als altars de Sant Ampèlit i de Sant Llorenç de 5 sous a cadascun; i el 1349 el bisbe aprovava la fundació d'un benefici a la capella de Sant Llorenç que es mantindria amb les rendes del mas Contarell, de Llagostera.⁶¹ Dels clergues de la Llagostera medieval no en sabem massa cosa, tot i conservar-se la traducció d'una concòrdia del 1317 –que sembla que refeia un document anterior destruït anys abans– en què el sagristà, el claver i els domers es repartien les tasques parroquials i els corresponents ingressos.⁶² D'una banda, alguns posseïen drets feudals vinculats als seus càrrecs com Ramon, prevere establert a l'altar de Santa Maria de l'església de Llagostera, que el 1227 redimia una noia per 15 sous.⁶³ D'altra banda, i això

AVLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 1152.

Figura 7.5. La capella de Sant Llorenç

s'il·lustrarà als punts següents, altres es dedicaven a diversos negocis, des del mercadeig de gra i bestiar fins al préstec de diners. I, finalment, encara és possible intuir la formació erudita que podia tenir algun d'ells. És el cas de Berenguer de Santa Coloma, mort ja el 1352, quan els seus marmessors enumeraven el llibres –litúrgics, teològics i bíblics– que havien estat del difunt: un Doctrinal, un “*Gracissimum*”, un Tobies, un “*Parciarum Minor*”, un “*De Civitate Dei*” de Sant Agustí, set llibres de sermons, un “*Computum*”, un Ferial de Cant, un Psaltiri i un altre fragment de Doctrinal.⁶⁴

L'existència tant d'unes institucions de marcat caràcter territorial com la senyoria jurisdiccional o la parròquia com el funcionament de la universitat local, de ben segur que ajudaven a crear un sentiment de col·lectivitat entre els habitants de Llagostera. Aquests, justament per això, quan atorgaven algun document no s'estaven mai d'indicar la seva procedència, afirmant que eren “de la parròquia de Llagostera”, “del terme del castell de Llagostera” o, simplement, “de Llagostera”. I, finalment, a nivell de veïnat, sembla que també existia un cert sentit de col·lectivitat. En el cas de Panedes això està clar: el 1305 els feligresos de Sant Ampèlit proposaven –i el bisbe aprovava– un clergue per servir a la capella; i –en una notícia molt més festiva– el 1340 s'esmenta un jove que “*havia de tocar la flauta i el tamborell al veïnat de Palol de Llagostera als homes que ballaven*”.⁶⁵

6. VIURE A LA LLAGOSTERA MEDIEVAL

Totes les qüestions resseguides fins ara –els condicionaments geogràfics, la xarxa de poblament, l'ordre social i els conflictes que podia generar o les institucions parroquial i veïnals– no són sinó els eixos que definien la realitat quotidiana de la gent que vivia a la Llagostera medieval. La primera impressió que podem tenir sobre aquestes condicions de vida de les famílies medievals ens la donen els interiors dels seus habitatges. I la documentació –tant estrictament de Llagostera com de la seva comarca en general– coincideix sempre en la senzillesa i modèstia d'aquesta imatge. El 1328 dins del mas Caner, a Cassà de la Selva, s'hi enumeraven quatre caixes –una de fusta de cirerer, una altra de roure i dues d'àlber–, una tina de roure, dos llits, una cadira trencada, un vaixell –és a dir, un recipient de vi– de fusta de roure, una taula, una pastera i un altre vaixell; els béns mobles que el 1333 un veí de Caldes de Malavella tenia al seu alberg es limitaven a una tina, quatre vaixells, una bóta, un arcó, dos escons de llit –és a dir, la carcassa de fusta– i un arcó petit a més d'algunes peces de parament de llit; i, en darrer lloc, quan, l'any següent, l'escriptent de Cassà de la Selva i el saig de Llagostera varen entrar al mas Dorca hi varen trobar tres caixes grans i tres de petites, tres llits amb els seus corresponents paraments –vànoves, coixins i llençols– a més d'una tina i un carretell buits al celler i un sacllit –una mena de sac de dormir.⁶⁶

L'alimentació medieval era un altre exemple en el mateix sentit. D'entrada, el pa i el vi eren la base de la dieta: el 1333 un home del mas Hluard de Caldes de Malavella es comprometia a mantenir el seu cunyat durant tres anys en menjar, vestit i calçat i especificava que per a l'alimentació del primer any li proporcionaria tres esquitllades d'ordi i quatre bótes de vi; i el 1343 el jutge de la vila amenaçava un matrimoni local si persistia a maltractar el pare d'ell i a *“amagar-li el pa i el vi”*.⁶⁷ L'altre component de la dieta era el companatge, és a dir, qualsevol altre aliment que servís d'acompanyament del pa i que sovint constava d'una bullida de llegums, col i carn –de porc, de xai o de vedella– condimentat amb una mica d'oli. Tot plegat devia bullir en recipients com l'olla de coure que el 1346 Guillem Vinyes, de Llagostera, comprava a un assaonador de Girona i li quedava a deure 20 sous.⁶⁸ Més complicat, en canvi, és saber com vestia la gent al segle XIV. Sabem, això sí, que els vestits que rebien les núvies com a part del dot constaven d'una capa i d'un cot, és a dir, una mena de brusa. Així, el 1344 una matrimoni de Santa Seclina lliurava a Elisenda, germana del marit i dona de Ramon Llorenç, de Llagostera, com a part del seu dot una capa i un cot cada cana dels quals valia 12 sous; i, dos anys més tard, Avinyeta, dona de Bernat Bonet, de Llagostera però originària de Caulers, rebia del seu germà també una capa i un cot tot i que, en aquest cas, cada cana es valorava en 16 sous.⁶⁹

Aquestes condicions de vida, per senzilles que fossin, havien de ser mantingudes amb els ingressos procedents de les diferents activitats que realitzaven les famílies medievals. I, en aquest sentit, cal tenir clares tres qüestions bàsiques. En primer lloc, que ningú sobrevivia gràcies a una sola activitat, el ventall de feines que podien realitzar les famílies

AMLLA, col·lecció Ajuntament de Llagostera. Autor: Valentí Fargnoli.

Figura 7.6. La presència de bestiar a les cases de pagès ja existia als segles medievals

era molt ampli i, a més, variable segons cada cas i cada moment. En segon lloc, que a aquesta pluriactivitat s'hi dedicaven tots els membres de les famílies, homes i dones, grans i petits. I, en tercer lloc, que dins del ventall d'activitats possibles, el treball de la terra i, molt especialment, l'aprofitament de les oportunitats que oferia el mercat hi tenien sempre un paper clau. I, en aquest sentit, és important emfasitzar la darrera qüestió. Si és que mai ho havia estat, al segle XIV l'economia medieval ja no era un sistema autàrquic. El dinamisme de les poblacions del bisbat de Girona –entre elles la mateixa capital i el port de Sant Feliu de Guíxols, una i altra directament comunicades amb Llagostera– n'era el testimoni més eloqüent; i, en qualsevol cas, deixa ben clar als nostres ulls que l'intercanvi i la conseqüent monetarització eren elements vertebradors de l'economia del tres-cents.

Així, a més de treballar la terra, tothom criava bestiar, gros o menut (cf. Figura 7.6). El 1343, per exemple, i a instàncies de Guillem Seguer, de Llagostera, s'emparaven un bou, una vaca i una vedella a una dona de Caldes de Malavella; i els censos pagats en gallines o ous que reconeixien alguns veïns de Panedes a l'abat de Sant Feliu de Guíxols el 1319 ens remetent a l'existència d'aviram domèstic.⁷⁰ En ocasions el bestiar era tingut en comanda, és a dir, se n'assumia la cria i custòdia –normalment durant un

any– i es pactava amb el propietari la partició dels beneficis –les cries, la carn o la pell– que proporcionés. El 1342, per exemple, un home de Caldes de Malavella encomanava a Bernat Riba, de Panedes una porcella i un porcell de pèl blanc; el 1344 Arnau Boer, de Llagostera, rebia en comanda una vaca de pèl roig; i el 1346 Arnau Fort, del veïnat de Mata declarava tenir un porc en comanda.⁷¹ Les comandes de bestiar, però, sovint amagaven situacions d'endeutament i no era estrany que qui rebia els animals en comanda prèviament els hagués venut a qui els hi lliurava. Així, el 1322 Dalmau Sagrera, de Llagostera, venia al servidor d'un draper de Girona una truja, tres porcells i la meitat de tres porcs de pèl blanc que tenia al mas Sagrera i, acte seguit, els rebia en comanda; igual que feia el 1344 Deuslomdè Llagostera, de Llagostera, d'una dona de Santa Seclina amb la vedella de pèl roig que li acabava de vendre; i el 1346 un veí de Cassà de las Selva venia cinc porcells de pèl blanc a Pere Flota, de Llagostera, i, immediatament, els tornava a rebre en comanda.⁷²

Per a moltes famílies les tasques agropecuàries es complementaven amb alguna forma de treball assalariat. Així, existia la possibilitat de llogar-se com a segador o veremador en el moment de recol·lecció o d'anar a treballar –a canvi d'un sou, menjar i vestit– com a minyona o mosso a una llar benestant o a algun mas. El 1342, per exemple, en Salabó, de Llagostera, reclamava a un home de Tossa els 47 sous i les dues canes de drap de lli que li devia pel lloguer de la seva persona; i, pocs mesos després, el jutge de Caldes de Malavella obligava una veïna de la vila a avenir-se amb un llagosterenc, cognominat Esteve, pel lloguer degut pels serveis que li havia realitzat.⁷³ La situació geogràfica de Llagostera i dels seus veïnats en la proximitat immediata del camí que menava de Girona a Sant Feliu de Guíxols ofería, a més, la possibilitat de realitzar feines de transport entre una i altra població. Algunes de les anotacions dels llibres de clavaria de Sant Feliu de Guíxols són ben evocadores. Sempre el 1361 s'hi enregistrava un pagament “*a-n Faliu de Panedes, per III sachs de caus que dux de Gerona*” i, seguidament, lliuraments similars a Bernat Llorenç, Arnau Alegret i Pere Safont, els tres de Panedes, per un, tres i dos sacs de calç –que eren emprats a l'obra de les muralles de la vila– respectivament.⁷⁴

I, com era habitual fins i tot als més petits nuclis de poblament concentrat, al puig del castell de Llagostera hi treballaven alguns artesans, com a mínim un fuster, un vidrier i, potser, un anaper o fabricant de copes i tasses. Així, el 1337 i a instàncies de Bernat Roger, vidrier de Llagostera, era emparada a un home de Santa Seclina tota la seva cendra; i, dos anys més tard, Bernat de Prat, fuster de Llagostera, feia procurador el seu nebot Pere de Prat a fi que reclamés tot el que li fos degut.⁷⁵ I, encara, el 1344 el lloctinent de Pere de Montcada concedia per quatre anys i a canvi d'un cens de 15 sous anuals els dret d'arrabassar i bosquejar al bosc de Lloret a un anaper a canvi que aquest s'establís a la vila de Caldes de Malavella o al puig de Llagostera.⁷⁶

I aquesta darrera referència ens porta a una de les activitats productives bàsiques per a moltes famílies de la Llagostera medieval: l'explotació forestal. No era en va que la carta de poblament del 1241 autoritzés els veïns de la població a aprofitar els boscos de les muntanyes de l'entorn. A banda de la recol·lecció, el pasturatge o la recollida de combustible per

Arxiu particular. Autor: Jaume More Alcalde.

Figura 7.7. La platja de Salionç l'any 1959

a usos domèstics, la proximitat de la ciutat de Girona i dels embarcadors del litoral oferia la possibilitat de fer llenya i carbó per als negociants que mantenien abastades les grans poblacions catalanes. El 1340, per exemple, un gironí es comprometia a indemnitzar els veïns de Llagostera als quals hagués perjudicat amb la carreta que usava per transportar fusta.⁷⁷ I l'abril del 1342 un negociant de Sant Feliu de Guíxols, Marimon Ponç, contractava tres carboners de Llagostera: d'una banda, Pere Dalmau; i, d'altra banda, Guillem Ferrer i Berenguer de Puigeixerit. Tant el primer com els dos segons s'obligaven a proporcionar-li un modi de carbó, el primer al mes de maig, i els segons al mes de juny i a l'embarcador de Salionç (cf. Figura 7.7). I tant en un cas com en l'altre, el comprador avançava els 24 sous del preu.⁷⁸ Dos mesos després el mateix negociant guixolenc encarregava a Guillem Ferrer, del veïnat de Montagut, que li fes quatre modis de carbó per entregar el mas d'agost a l'embarcador de Salionç a canvi de 100 sous que ja s'havien pagat; el 1349 Pere Llorenç i Guillem Alegret, de Panedes, acceptaven lliurar dos modis de carbó a dos homes de Sant Feliu de Guíxols.⁷⁹ Els terminis de lliurament, és clar, no sempre es complien com quan el 1356 Bernat Tairana, de Llagostera, entregava a un ciutadà de Girona el modi de carbó que li devia des del 1350!⁸⁰

7. ELS EQUILIBRIS QUOTIDIANS: ENDEUTAR-SE I VIURE ENDEUTAT

Amb totes aquestes activitats les famílies de Llagostera anaven guanyant-se dia a dia la seva subsistència. En ocasions, però, els ingressos no abastaven les despeses i la satisfacció de tota mena d'obligacions podia demorar-se. El juliol del 1333, per exemple, un veí de Llagostera pagava al seu cunyat de Caldes de Malavella 50 sous dels 100 que li havia d'haver pagat el Nadal anterior pel dot d'Alamanda, germana del primer i dona del segon; i, el 1343, un home de Franciac s'obligava a pagar en quinze dies els 100 sous deguts des de feia temps a Bonanat Pellicer, del puig de Llagostera, com a part del dot de la dona del darrer.⁸¹ Sovint, doncs, no hi havia cap més opció que recórrer a l'endeutament. Les formes del crèdit medieval podien ser vàries. En primer lloc podia atorgar-se un simple reconeixement de deute –de diner però també de cereals– davant d'un notari o –i normalment per una quantitat menor– davant del jutge. Així, el 1344 un home de Santa Seclina rebia 89 sous de Simó Venrell, de Llagostera, i es comprometia a tornar-los en tres anys a raó de dos pagaments anuals de 20 sous, un per Nadal i un per Sant Feliu, i un darrer pagament de 9 sous; i l'abril del 1343 Bernat Bru, del veïnat llagosterenc de Serra, s'obligava davant del jutge de Caldes de Malavella a pagar per Sant Pere i Feliu 7 sous i 4 diners a un ciutadà de Girona, i, de fet, el mateix document inclou un afegit posterior on consta que el compromís va ser satisfet dins del termini.⁸² Una segona opció era rebre els diners o el gra en comanda tot fent la ficció que qui els rebia els usaria per negociar i que els guanys generats es partien entre debitor i creditor. Així, en un mateix dia del 1346 Pere i Berenguer Gasconell, cal suposar que parents i ambdós de Llagostera, rebien 20 sous cadascun de Bernat Sunyer, negociant de Girona; i, pocs mesos després, era un home de Santa Seclina que reconeixia una comanda de 19 sous de Ramon Ferrer, del puig de Llagostera.⁸³ En les operacions de crèdit era freqüent que els debtors presentessin algun fiador que donés garanties al prestamista. El 1343, per exemple, Arnau Buer, de Llagostera, declarava deure 30 sous a un home de Caldes de Malavella i un altre llagosterenc, Pere Esteve de Mas, li feia de fiador; i, el mateix any, Pere Gasconell, de Llagostera, amb un fiador de Caldes de Malavella s'obligava a pagar set mitgeres de forment a un altre caldenc.⁸⁴

L'adquisició de tota mena de béns a crèdit –és a dir, rebent el producte però postposant-ne el pagament– era igualment una pràctica creditícia habitual. El 1339 Ramon Sagrera i la seva esposa, de Panedes, havien lliurat 460 dels 500 sous pels quals compraren un camp a Solius però encara devien els 40 sous restants; i el 1343 els llagosterencs Guillem Seguer i Guillem de Puig, junt a dos altres homes de Caldes de Malavella, declaraven haver cobrat d'un matrimoni d'aquesta darrera vila tot el que els devia per un alberg que varen comprar, també a Caldes de Malavella⁸⁵. La compra a crèdit de cereals era molt freqüent: l'any 1339 Pere sa Font, de Panedes, venia blat a dos homes de Solius els quals li quedaven a deure 42 sous i 33 sous respectivament.⁸⁶ Amb tot, és l'adquisició de drapades el que aporta el gruix de referències a aquesta mena d'operacions. Els exemples abunden: el juliol del 1333 Arnau Port, de Llagostera, i el seu fill

Arnau, reconeixien deure a un draper de Girona pels draps que li havien comprat 17 sous que es pagarien en tres terminis per Sant Miquel, Nadal i Pasqua; i, l'any següent, Bernat Déuslovol, de Llagostera, devia, també per draps, 25 sous a dos drapers gironins i es comprometia a pagar-los-els en quatre mesos.⁸⁷ I, finalment, és interessant observar que cap a les acaballes del període estudiat una nova operació creditícia que s'obria pas. Es tractava del violari, és a dir, la venda que feia qui estava necessitat de diners d'una pensió que es pagaria durant un període més o menys llarg, que solia ser la vida d'una persona concreta. El 1340, per exemple, quatre veïns de Santa Seclina –dos d'ells marit i muller–, un home de Caulers i Pere Douçana, de Llagostera, venien a un home de Vilanna, per tota la vida del comprador i per tota la vida del fill d'un dels venedors de Santa Seclina, un cens de 71 sous i 5 diners anuals de què se'n pagaria una meitat per Pentacosta i una altra meitat per Sant Miquel, i que un clergue de Brunyola es cuidaria de recollir. El preu era de 500 sous i la venda es feia, això sí, amb el pacte que si en els propers deu anys el preu era retornat, aleshores es cancel·laria el contracte.⁸⁸

L'observació de les operacions creditícies també permet adonar-se que els creditors no formaven, ni de lluny, un grup homogeni. D'entrada hi havia els drapers de la ciutat de Girona els quals monopolitzaven les vendes a crèdit de drap però que també atorgaven altres tipus de contractes creditícies com debitoris o comandes. Així, el draper Pere Tortosa de Queixàs, venedor habitual de draps, també deixava diners: el 1343 Pere Torró i Guillem Marquès, ambdós de Llagostera, reconeixien tenir d'ell 24 sous en comanda; i, tres anys més tard, un altre actiu draper, Bernat Cervià, deixava 28 sous a Guillem Beuda, de Llagostera.⁸⁹ Junt als drapers, tampoc hi mancaven altres negociants de Girona així com artesans que devien disposar de modestes quantitats de diners. Ja el 1323 Jaume de Campllong, mercader de Girona, havia cedit 62 sous a Bernat Esteve, del veïnat de Mata, i a un home de Santa Seclina; i el 1343 Bernat Marcet, del puig del castell de Llagostera, devia 6 sous i 8 diners a un flassader gironí.⁹⁰ També originaris de Girona eren els prestamistes jueus, els únics autoritzats a practicar el préstec amb interès. Així, el 1323 Brunissenda Revella, vídua d'Arnau Revell, de Llagostera, es comprometia a pagar en sis mesos a Bonjudà Cresques, jueu de Girona, 70 sous de capital més 6 sous d'interès –és a dir, amb un interès del 8'5%– però s'acordava que si el termini no s'acomplia, aleshores l'interès seria del 20%; i, pocs mesos més tard, Arnau Guillem, del veïnat de Cantallops, de Llagostera, rebia 50 sous del mateix jueu i acceptava tornar-los-hi en un any amb 10 sous d'interès.⁹¹ Al costat dels creditors gironins, també n'hi havia d'altres originaris de la veïna vila de Caldes de Malavella i que devien pertànyer als seus sectors més benestants. Aquest és el cas de Pere Andreu, actiu venedor de bestiar i negociant de carbó que el 1343 encomanava 63 sous a Arnau Ruïra i Martí de Miragall, tots dos de Llagostera.⁹² Un altre grup entre els creditors selvatans era el format pel clergat parroquial. Arnau Simó, clergue de Llagostera, per exemple, va desenvolupar una intensa activitat entre 1320 i 1340. Ja el 1323 Bernat Esteve, del veïnat de Mata, i un caldenc tenien d'ell 18 sous en comanda; el 1334 lliurava a un home de Caldes de Malavella un ase de pèl blanc en comanda; el mateix 1334 un veí de Viladesens s'obligava a pagar-li 25 sous; el 1336 dos altres caldencs li devien 18 sous

i 130 sous respectivament; i el 1341 cobrava 100 sous d'un altre clergue de Caldes de Malavella com a pensió d'un violari que li havia venut.⁹³

I, finalment, encara resta un darrer grup de prestamistes, més difícil d'identificar de forma individualitzada però clarament perceptible i que correspon a qui practicava el que podríem dir-ne crèdit popular o solidari. L'integraria aquella gent que, puntualment, disposava d'un grapat de diners o d'unes petites reserves de gra, i que ho feia arribar a parents, amics o veïns que ho poguessin necessitar. El 1323, per exemple, un home de Caldes de Malavella havia deixat 110 sous en comanda al seu gendre, Pere Ferran, de Llagostera, i en recuperava 50 sous.⁹⁴ I no ha de sorprendre, per tant, identificar personatges que al llarg dels anys podien actuar puntualment tant de deutors com de creditors, per bé que sempre en operacions de curta volada. Així, Pere Ferrer, de Llagostera, el 1334 feia segrestar el mill i la melca d'un debitor morós però el 1341 ell mateix comprava draps a crèdit; i el 1343 rebia 52 sous en comanda. I, d'altra banda, Bernat Esteve, també llagosterenc, el 1323 manllevava 62 sous i en rebia 18 més en comanda; i, en canvi, el 1342 reclamava 15 sous i una esquitllada de forment.⁹⁵ No podem saber exactament ni el volum ni la complexitat d'aquest crèdit popular –i més tenint en compte que molt sovint devia ser contractat de paraula o, potser, garantit amb el lliurament de penyores, de manera que escapa al record documental–, però no ens ha de quedar cap dubte ni de la seva existència ni de la seva importància.

Si no tots els creditors responien a unes mateixes característiques, no hi ha dubte que la majoria dels deutors compartien unes condicions de vida humils i modestes. Un parell d'indicis ho confirmarien. D'una banda, les quantitats degudes eren normalment baixes, entre els 25 i els 35 sous. Si tenim en compte que el 1350 –en el context de manca de mà d'obra posterior a la Pesta Negra del 1348 i, per tant, de salaris elevats– a les possessions del bisbe de Girona cap segador havia de cobrar un jornal superior a 2 sous i cap espigadora més de 16 diners, aleshores el valor mitjà de les operacions creditícies amb prou feines arribaria al que cobrava un jornalier treballant poc menys d'un mes.⁹⁶ Si, a més, considerem que durant el període estudiat el preu de la mitgera de forment va oscil·lar entre els 9 i els 10 sous i la d'ordi entre 3 i 4 sous; i que el consum anual de cereal per persona adulta girava al voltant de les deu mitgeres; de tot plegat en resulta que el valor mitjà dels diners manllevats i deguts correspondria al preu del gra consumit per un adult entre mig any i un any. I si, és clar, el càlcul es fa no per individu sinó per una família de quatre o cinc membres, aleshores el valor dels préstecs correspondria a l'alimentació cerealícola de quatre o cinc mesos. És possiblement aquesta migradesa el que explica que uns mateixos personatge s'endeutessin una i altra vegada. Així, Arnau Reixac, de Panedes, el 1342 rebia el maig 20 sous i l'agost 38 sous en comanda d'un home de Caldes de Malavella; i, l'any següent, rebia 16 sous, també encomanats, d'un veí de la mateixa vila.⁹⁷

I, encara, un segon element que parla a favor de la condició humil dels deutors és el fet que amb molta freqüència haguessin d'associar-se entre ells per atorgar operacions de poc valor. El 1346, per exemple, Guillem Marquès, de Panedes, i Guillem Vibó, de Llagostera,

tenien set quarteres de forment en comanda d'un veí de Caldes de Malavella; i, el mateix any, Bernat Verdera, del veïnat de Montagut, i Arnau Bofill, de Llagostera, s'obligaven a pagar 30 sous a un prestamista caldec.⁹⁸ El fet de viure en poblacions diferents no era, en absolut, un obstacle per a aquestes pràctiques: el 1337 Vingut Hualguer, de Llagostera, s'obligava a pagar 15 sous i 9 diners a un veí de Caldes de Malavella junt a un altre debitor d'aquesta darrera vila.⁹⁹ En ocasions els crèdits col·lectius eren atorgats per gent d'una mateixa família: el 1343 Bernat Vives, del veïnat de Palol, junt a la seva muller i a la seva mare, s'obligaven a pagar a un home de Santa Seclina tres esquitllades i cinc punyeres de mill; i, tres anys després, Jaume Fuià, de Llagostera, i el seu fill Arnau devien 16 sous a un prestamista de Caldes de Malavella.¹⁰⁰

Que la immensa majoria de les famílies de Llagostera en una o altra etapa de la seva existència haguessin de recórrer al crèdit sembla, per tant, un fet provat. Què passava, però, amb aquests deutes? És a dir, eren tornats? I en quines condicions? Molts, certament, devien cancel·lar-se segons els pactes acordats. El 1337 Arnau Simó, per exemple, el ja esmentat clergue de Llagostera, declarava haver cobrat dins del termini pactat els 130 sous que li devia un home de Caldes de Malavella.¹⁰¹ També hi ha, però, testimonis d'impagament i de morositat. El 1347 els marmessors testamentaris del mateix Arnau Simó varen trobar-se que li eren deguts un total de dinou crèdits, entre préstecs –en diners i en gra– i comandes, la majoria dels quals dataven de la dècada de 1330, és a dir, de feia més de deu anys!¹⁰² I res fa pensar que aquesta situació fos excepcional. Davant de la insolvència, alguns creditors intentaven renegociar els deutes però molts altres decidien acudir als tribunals i denunciar el debitor morós. El 1342, per exemple, Guillem de Prat, de Llagostera, denunciava un veí de Santa Seclina per un deute impagat de 20 sous; dos anys després, Arnau Saurina, també de Llagostera, reclamava a un debitor de Santa Seclina 110 sous; i un tercer llagosterenc, Guillem Seguer, es queixava d'una dona de Caldes de Malavella per les dues mitgeres de forment que li devia.¹⁰³ Si l'impagament persistia, el jutge ordenava el segrest dels béns de debitor morós i la seva posterior subhasta. Així, el 1342, i davant les queixes de Bernat Esteve, de Llagostera, es varen segrestar les collites de mill, melca i raïm de dos homes de Santa Seclina que li devien 15 sous i una esquitllada de forment respectivament; i, pocs mesos després, a un veí de Caldes de Malavella li eren penyorats dos vaixells i una tina a instàncies d'Arnau Flota, de Llagostera.¹⁰⁴ En ocasions el procediment no acabava sinó amb la subhasta dels béns del debitor morós. El 1335, per exemple, i a instància de diversos creditors, es varen segrestar i subhastar quatre porcs a un home de Santa Seclina que varen ser venuts per 84 sous. D'aquests diners, 12 sous, 2 diners i 1 òbol se'ls va quedar el batlle de Caldes de Malavella en concepte de censos endarrerits; 4 sous varen servir per pagar l'escrivent que, temps enrere, havia redactat el contracte nupcial de la filla del morós; 20 sous varen ser retornats a Bernat Deuslomdè, de Llagostera, per una garantia que havia hagut d'assumir en nom del penyorat; i uns altres 20 sous els va rebre Arnau Simó, el clergue de Llagostera diverses vegades esmentat, al qual eren deguts per un préstec. De la resta, en cobraren pel seu salari el jutge de Caldes de Malavella 3 sous, 18 diners el saig i 4 diners l'escrivent de la cort.¹⁰⁵ Quan els clams dels

creditors es presentaven davant la cúria d'un senyor eclesiàstic, una ulterior conseqüència per als deutors morosos era l'excomunió. És difícil valorar l'efecte que podia tenir aquesta sanció espiritual i si, com a mínim en vida dels deutors, afavoria que anessin cancel·lant els seus deutes. En el llit de mort, en canvi, sí que molts prenen mesures per arranjar els afers pendents amb els creditors. Era el cas de Guillem Buada de Llagostera que el 1348, excomunicat per deutes i patint una malaltia de la qual creia morir –potser la pesta–, lliurava tots els seus béns a un oficial episcopal i al sagristà de Caldes de Malavella a fi que els fessin vendre i paguessin tot el que devia.¹⁰⁶

Per a la gent de Llagostera d'ara fa set-cents anys, doncs, no només era habitual recórrer al crèdit sinó viure endeutat. Això, de fet, ajuda a entendre que molts deutes circuïssin d'unes persones a altres, sovint garantint la satisfacció de vells o nous crèdits. Així, el 1342 Guillem Rouric, de Llagostera, assumia els 120 sous que un home de Caldes de Malavella devia al draper gironí Pere Tortosa de Queixàs, es comprometia a pagar-los-hi en dos anys, i, acte seguit, el caldenc i el seu fill es declaraven satisfets pels 120 sous que Guillem Rouric els devia pel dot de la seva filla.¹⁰⁷ Alguns creditors, per la seva part, també podien desprendre's dels seus crèdits perquè la venda de drets sobre deutes –ni que fos parcial– era una manera ràpida d'obtenir diners en efectiu. El 1346, per exemple, Pere Flota, del puig de Llagostera, venia a Arnau Flota, del mateix lloc i indubtablement parent seu, els drets que tenia contra la seva sogra, una dona de Santa Seclina, pels 50 sous que li havia d'haver pagat la passada festa de Sant Vicenç com a part dels 450 sous del dot de la dona del mateix Pere Flota; i, un any després, Pere Flota venia a un home de Santa Seclina –segurament parent de la seva dona– els seus drets sobre 20 sous dels 50 sous que, igual que abans, es devien des de l'anterior Sant Vicenç.¹⁰⁸ Un cas semblant és el de Bonanat Pellicer, també del puig de Llagostera, que havia rebut d'un home de Cassà de la Selva els seus drets contra un veí de Riudellots pels 650 sous que li devia i que, de mica en mica, els anava cobrant, això sí, per ordre de la cúria: 100 sous el 1347 i 100 sous més l'any següent.¹⁰⁹

Quin era l'efecte que aquest endeutament de llarga durada i, sobretot, la intervenció de la justícia podien tenir sobre els patrimonis de les famílies mal pagadores? La resposta no sembla ser del tot dramàtica. En primer lloc, cal tenir present que l'actitud de les autoritats, en ocasions, podia ser flexible i benvolent. Els senyors, conscients que una pressió excessiva sobre les economies dels seus sotmesos podia fer perillar la satisfacció dels propis drets feudals, sovint atorgaven moratòries a favor dels deutors morosos. El 1344, per exemple, el rei d'Aragó havia concedit una moratòria per “*totes fermances, préstechs, e totes demandes de tots deutes e comandes*” a qui participés en l'expedició contra el rei de Mallorca.¹¹⁰ És per això que alguns creditors prenen precaucions addicionals en el moment d'establir els acords com quan el 1343 un prestamista de Cassà de la Selva obligava a cinc deutors –entre ells a Guillem Seguer i Guillem de Puig, de Llagostera– a pagar-li tot el que li devien –i que pujava a 300 sous– i a renunciar a qualsevol moratòria que poguessin concedir tant el rei com el noble Ot de Montcada.¹¹¹ I, en segon lloc, es difícil sostreure's a la imatge que, fins i tot quan els procediments judicials

acabaven en la subhasta de béns del debitor morós, aquesta no comprometia seriosament la continuïtat del seu patrimoni. Així, els llibres de cúria coincideixen a mostrar que a les subhastes de béns –de lluny molt menys nombroses que els segrestos– rarament afectaven béns immobles i mai explotacions senceres. Així, de les quasi cent empires que recull el llibre de cort de Caldes de Malavella els anys 1334 i 1335 tan sols cinc acabaren amb la venda de béns i aquests varen ser una vànova, una caixa, una gonella, quatre porcs i, finalment, una gramalla.¹¹²

8. CONCLUSIONS

A partir de totes les qüestions que s'han anat desgranant als punts anteriors, és possible destil·lar les característiques bàsiques que definien la realitat de la Llagostera d'ara fa set-cents anys. Està clar que algunes no seran altra cosa que trets comuns a la majoria de les poblacions del bisbat de Girona del segle XIV, però és possible que algunes altres constitueixin especificitats pròpies de la vida de la gent de la Llagostera medieval.

D'entrada, la societat llagosterenca era una societat feudal en la qual un grapat de senyors –encapçalats pel llinatge dels Montcada des del 1324– controlaven la vida i el treball de la immensa majoria de la població. La satisfacció dels drets feudals podia arribar a ser onerosa per a alguns patrimonis i els conflictes al voltant d'aquests drets es documenten al llarg de tot el període estudiat. Més que en episodis de violència antisenyorial –com els que esclataran cent anys més tard– la conflictivitat social es va manifestar en queixes i plets –normalment col·lectius– que més que qüestionar l'ordre feudal en la seva totalitat intentaven llimar-ne els aspectes més ofensius i carregosos. I tot plegat, és clar, sense oblidar la pràctica capil·lar i sempre difícil de documentar de fraus, retards i ocultacions en la satisfacció de qualsevol obligació feudal.

En segon lloc, la Llagostera tres-centista era un món obert al mercat i a la monetarització. El dinamisme general de les terres gironines medievals i la seva estratègica situació, a mig camí entre la ciutat de Girona i el litoral, en són les causes. El mercadeig amb tota mena de productes –encara que sobretot queviures i draps–, el recurs a diversos tipus de crèdit –debitoris, comandes o violaris– per obtenir liquidesa, i, en darrer lloc, les possibilitats que oferia el treball assalariat, constitueixen factors essencials per entendre no només l'economia de Llagostera en termes abstractes, sinó les subsistència quotidiana de la gent que hi vivia.

I les estratègies i els equilibris domèstics que garantien aquesta subsistència són, justament, la tercera qüestió que definia la realitat dels veïns de la Llagostera medieval. Així, la immensa majoria de les famílies –és a dir, tots i cadascun dels seus membres– es dedicaven a un bon grapat d'ocupacions. Tothom, certament, treballava la terra, però les oportunitats que oferia la ramaderia domèstica, el treball assalariat, l'explotació forestal i –en una mesura menor– les feines artesanes de ben segur eren aprofitades per molta gent per arrodonir els seus ingressos. Tot plegat garantia unes condicions d'existència modestes i segurament molt trencadis-

ses, és a dir, sempre amenaçades per circumstàncies alienes com la mort del cap de casa o una mala collita. Unes condicions, doncs, humils, però ni miserables ni desesperades. Quan les circumstàncies es complicaven sempre hi havia un marge per a l'adaptació –empobrint la dieta, alienant alguna feixa o enviant els fills a servir altres cases– i, si calia, es podia recórrer a l'endeutament, ja fos comprant a crèdit o, directament, manllivant un grapat de diners o gra. I en el cas, sembla que gens infreqüent, que els deutes no es poguessin cancel·lar, això tampoc portava a la ruïna i la desaparició dels patrimonis, perquè la pèrdua d'algun moble o –com a molt– d'alguna reserva menor de gra o d'algun cap de bestiar eren atzars que l'adaptabilitat d'aquestes famílies podia suportar.

Totes i cada una de les conclusions que fins ara s'han anat exposant són fonamentals per apropar-nos a la Llagostera medieval però, alhora, cap és privativa dels veïns del lloc. Resseguint les estratègies de subsistència d'aquesta gent, però, sí que trobem en la importància de l'explotació forestal un element, potser no exclusiu del tot, però sí que diferenciava clarament Llagostera d'altres poblacions del pla de la Selva. En efecte, l'explotació dels productes forestals –llenya i carbó– per part dels llagosterencs anava molt més enllà de la satisfacció de les simples necessitats domèstiques. Constituïa una peça fonamental per a l'articulació de l'economia local dins les xarxes comercials que travessaven la Catalunya medieval i, tal com ja s'ha dit, devia ser la clau de volta de la supervivència de moltes famílies de Llagostera.

NOTES

- 1 Tots aquests topònims i indrets figuren en les capbreuacions de Guillem Ponç, Nicolau Puig, Pere Font, Elisenda Martina, Pere Carp, Ramon Carp, Dalmau Sagrera, Jaume Saguals, Berenguer Carbonell, Pere Bofill, Pere Viader, Pere Mascorda, Pere Carbó i Berenguer de Cornellà al monestir de Sant Feliu de Guíxols, cf. ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergamins n. 89, 90, 91 i 92 (1319.11.28-30 i 1319.12.01-03).
- 2 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.09.08).
- 3 ADG, Almoina, Tordera, pergami n. 126 (1256.09.24).
- 4 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 4 (1333.01.22 i 1333.07.07).
- 5 ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergami 90 (1319.12.01).
- 6 ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergami n. 89 (1319.12.03), pergami n. 90 (1319.11.30), pergami 91 (1319.11.29) i pergami n. 92 (1319.11.28).
- 7 D'aquesta etimologia, n'ha nascut la llegenda del desguàs dels llacs; cf. MAS, 1948: p. 17-23.
- 8 COROMINES, 1989-1996: vol. 5, p. 33.
- 9 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.07.19) i vol. 21 (1341.07.05). També havien existit estanys al veïnat de Llebrers de Cassà de la Selva i a Riudellots de la Selva; cf. MALLORQUÍ, 2000: p. 26; MUNDET, 2006: p. 15.
- 10 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.11.15).
- 11 ADG, Pia Almoina, pergami s. n. (1267.09.18), Tordera, pergami n. 118 (1269.05.18), pergami n. 309 (1292.03.19), pergami s. n. (1311.02.14), pergami s. n. (1318.01.07), pergami s. n. (1331.12.31), pergami s. n. (1335.02.08), pergami s. n. (1344.11.14); AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 3 (1329.02.09), vol. 31 (1347.04.11) i vol. 33 (1348.07.15).
- 12 ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergami n. 91 (1319.11.29).
- 13 ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergami n. 90 (1319.11.31).
- 14 ACA, Cancelleria, Miró, pergami n. 28 (919.08.11; UDINA, 1951: n. 63).

- 15 MASVIDAL, 2008.
- 16 El topònim “Vilar”, molt freqüent entre els veïnats del bisbat de Girona, sembla relacionat amb els vells “villares” de tradició carolíngia, cf. MALLORQUÍ, 2009: p. 365-368.
- 17 ACA, Cancelleria reial, Pergamins de Ramon Berenguer IV, carpeta 41, extrainventaris n. 2501 (ca. 1150); ADG, Lletres, vol. U-60 (1370.03.09).
- 18 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1322.11.08 i 1323.10.28), vol. 3 (1329.02.09), vol. 4 (1334.08.19), vol. 7 (1333.08.14), vol. 11 (1336.04.28), vol. 13 (1336.08.10), vol. 23 (1342.09.16 i 1342.12.13) i vol. 574 (1344.02.03 i 1344.02.14). En relació als veïnats de Llagostera, cf. l'article d'Elvis Mallorquí en aquest mateix llibre.
- 19 MERINO-CASELLAS-ROCAS, 1994.
- 20 CANTÓ-MASCORT, 1999.
- 21 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 8 (1334.12.01), vol. 12 (1335.10.16) i vol. 13 (1335.11.20); ADG, Lletres, vol. U-32, f. 250v-251r (1358.01.31).
- 22 ADG, Lletres, vol. U-31, f. 116v-117r (1357.05.08).
- 23 ADG, Lletres, vol. U-37, f. 177r-178v (1360.03.09).
- 24 *Els Castells*, 1971: p. 236.
- 25 ACA, Cancelleria, vol. 198 (1301.09.02).
- 26 ADG, Almoina, Cassà de la Selva, pergami n. 580 (1290.08.28) i pergami n. 581 (1302.08.15). I encara s'hi podria afegir: ADG, Cabiscol Major, pergami n. 72 (1294.08.29).
- 27 ACA, Cancelleria, vol. 210 (1314.09.06).
- 28 ACA, Cancelleria, vol. 288 (1324.03.14).
- 29 ACA, Cancelleria, vol. 225 (1324.03.27).
- 30 ACA, Cancelleria, vol. 226 (1324.11.06).
- 31 Per a un documentadíssim estudi sobre la qüestió dels termes esmentats a la donació del 1324, cf. ALBÀ-TORRES, 2001: p. 25-29.
- 32 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 4 (1331.10.31 i 1332.04.08).
- 33 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 21 (1341.07.28).
- 34 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 21 (1341.09.16) i vol. 25 (1343.06.07).
- 35 ACA, Monacals, Sant Feliu de Guixols, pergami n. 1a (1014.05.07; BLANCO, 1991: n. 3). De fet, ja el 968 el rei carolíngi Lotari havia confirmat al monestir el seu alou d'Hispanitat, cf. ACA, Cancelleria, Borrell II, apèndix (968.05.17; UDINA, 1951: n. 169).
- 36 ACA, Cancelleria, Ramon Berenguer I, carpeta 13, pergami n. 13 (1057.05.07; FELIU-SALRACH, 1999: n. 490); cf. SEVILLANO, 1953, p. 161.
- 37 ADG, Sant Feliu de Girona, Tordera, pergami n. 118 (1269.05.18). També formaven part del domini de la pabor-dia de Tordera de l'església de Sant Feliu de Girona els masos Pellicer i Dalmau; cf. ADG, Sant Feliu de Girona, pergami n. 309 (1292.03.19) i pergami n. 117 (1297.11.14).
- 38 ADG, Sant Feliu de Girona, Tordera, pergami s. n. (1315.01.19), pergami n. 288 (1324.05.09) i pergami s. n. (1331.12.31).
- 39 ADG, Almoina, Cassà de la Selva, pergami n. 649 (1240.11.22); AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.04.18).
- 40 BC, pergamins de Vilabertran, núm. 9.080 (1127.06.20) i 9.074 (1194.11...).
- 41 ADG, Sant Feliu de Girona, Tordera, pergami n. 125 (1250.12.17).
- 42 ADG, Notaria, vol. G-19 (1347.10.01), i Almoina, Cassà de la Selva, pergami n. 781 (1348.11.04).
- 43 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 29 (1346.01.04).
- 44 ACA, Cancelleria, vol. 203 (1306.07.13).
- 45 ADG, Almoina, Cassà de la Selva, pergami n. 162 (1172.10.27).
- 46 ADG, Sant Feliu de Girona, Xungla, pergami n. 91 (1211.07.14) i Tordera, pergami n. 519 (1220.08.13).
- 47 ADG, Almoina, Girona, pergami n. 119 (1272.04.03) i Cassà de la Selva, pergami n. 245 (1276.02.12).
- 48 ADG, Testaments, pergami n. 93 (1348.06.11).
- 49 PONS GURI, 1989b; ZUCCHITELLO, 2001.
- 50 ADG, Lletres, vol. U-3 (1328.01.14), i Notaria, vol. G-6 (1328.02.08).

- 51 ADG, Notaria, vol. G-8 (1334.02.05).
- 52 ADG, Lletres, vol. U-6 (1335.02.28); cf. ZUCCHITELLO, 2001.
- 53 ADG, Sant Feliu de Girona, Tordera, pergami n. 309 (1292.03.19).
- 54 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1342.10.25).
- 55 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 4 (1332.06.13).
- 56 ADG, Almoina, Girona, pergami n. 232 (1330.06.16).
- 57 ACA, Cancelleria, vol. 246 (1321.06.05).
- 58 ADG, Lletres, vol. U-3 (1328.09.06).
- 59 ADG, Almoina, Vestuari, pergami n. 97 (1317.06.20).
- 60 ADG, Lletres, vol. U-102 (1402.08.29).
- 61 ADG, Lletres, vol. U-4 (1329.10.14), Testaments, pergami n. 93 (1348.06.11) i Notaria, vol. G-22 (1349.07.08).
- 62 AMLLA, Col.lecció Ajuntament de Llagostera, sense número (1317.10.13).
- 63 ADG, Almoina, Cassà de la Selva, pergami n. 548 (1227.08.23).
- 64 ADG, Notaria, vol. G-27 (1352.08.03).
- 65 ADG, Notaria, vol. G-2 (1305.03.29); AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 17 (1340.06.12).
- 66 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 3 (1328.09.12), vol. 7 (1333.07.29) i vol. 4 (1334.09.15).
- 67 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.10.16) i vol. 23 (1343.04.30).
- 68 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 28 (1346.06.01).
- 69 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 27 (1344.09.28) i vol. 28 (1346.05.19).
- 70 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1343.04.31); ACA, Monacals, Sant Feliu de Guíxols, carpeta 4, pergami 92 (1319.09.28).
- 71 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 24 (1342.11.22), vol. 27 (1344.08.30) i vol. 28 (1346.08.12).
- 72 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1322.09.10), vol. 26 (1344.02.13) i vol. 28 (1346.07.31).
- 73 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1342.09.02 i 1343.11.11).
- 74 AMSFG, Llibres de clavaria, anys 1361-1362 (1361.08.16). En relació a la producció de calç a la Girona medieval, cf. MALLORQUÍ, 2008: p. 161-170.
- 75 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 12 (1337.01.28), i Sant Feliu de Guíxols, vol. 1 (1339.03.16).
- 76 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 27 (1344.12.30).
- 77 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 17 (1340.04.05).
- 78 AHG, Notarial, Sant Feliu de Guíxols, vol. 627 (1342.04.09 i 1342.04.25).
- 79 AHG, Notarial, Sant Feliu de Guíxols, vol. 627 (1342.06.12) i vol. 3 (1349.11.22).
- 80 AHG, Notarial, Sant Feliu de Guíxols, vol. 10 (1356.09.04).
- 81 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.07.29) i vol. 23 (1343.03.05).
- 82 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 27 (1344.10.15) i vol. 23 (1343.04.01).
- 83 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 28 (1346.04.28) i vol. 30 (1346.10.10).
- 84 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1343.03.13 i 1343.08.13).
- 85 AHG, Notarial, Sant Feliu de Guíxols, vol. 1 (1339.04.08), i Caldes-Llagostera, vol. 25 (1343.06.07).
- 86 AHG, Notarial, Sant Feliu de Guíxols, vol. 1 (1339.04.10 i 1339.05.01).
- 87 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 7 (1333.07.19 i 1334.01.08).
- 88 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 20 (1340.12.11).
- 89 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 24 (1343.04.19) i vol. 29 (1346.01.04).
- 90 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.09.15) i vol. 25 (1343.09.03).
- 91 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.03.14 i 1323.10.28).
- 92 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 25 (1343.06.07).
- 93 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.05.09), vol. 7 (1334.01.18 i 1334.06.04), vol. 12 (1336.12.07 i 1336.12.10) i vol. 20 (1341.03.25).
- 94 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.08.19).
- 95 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 1 (1323.05.09 i 1323.09.15), vol. 4 (1334.08.19), vol. 23 (1342.09.14 i 1342.09.16), vol. 26 (1341.02.27) i vol. 25 (1343.09.22). I sempre amb el benentès, és clar, que les referències corresponen a una mateixa persona i no a un homònim o un parent, extrem que és impossible de demostrar o descartar amb total certesa.

- 96 La realitat que hi havia al darrera d'aquests càlculs aparentment tan senzills, però, podia ser infinitament més complicada. D'entrada, els ingressos procedents dels salaris no eren, ni de molt, els únics que podia tenir una família medieval i això ens obliga a relativitzar-ne la importància. I, en segon lloc i sobretot, les dades de què disposem sobre salaris són tan escasses i disperses que és gairebé temerari voler-ne treure cap conclusió segura
- 97 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 22 (1342.05.29 i 1342.08.03) i vol. 24 (1343.02.14).
- 98 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 28 (1346.01.09) i vol. 29 (1346.02.06).
- 99 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 14 (1337.05.13).
- 100 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1343.04.22) i vol. 29 (1346.12.05).
- 101 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 12 (1336.12.10).
- 102 ADG, Notaria, vol. G-19 (1347.02.09).
- 103 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1342.12.05) i vol. 574 (1344.01.12).
- 104 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1342.09.14, 1342.09.16 i 1342.09.22).
- 105 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 8 (1335.01.02).
- 106 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 33 (1348.07.07).
- 107 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 24 (1342.09.13).
- 108 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 28 (1346.08.26) i vol. 31 (1347.05.19).
- 109 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 31 (1347.05.19) i vol. 33 (1348.05.09).
- 110 AHG, Notarial, Torroella de Montgrí, vol. 569 (1344.03.13).
- 111 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 23 (1343.04.25).
- 112 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 8 (1334.05.24, 1334.06.04, 1334.11.15, 1335.01.02 i 1335.01.23).
-